

VAIKUS AUGINANČIŲ ŠEIMŲ RĖMIMO PROGRAMOS METMENYS: *TIKSLAI, PRINCIPAI, STRUKTŪRA*¹

7

Tikslai. *Vaikus auginančių šeimų rėmimo programa* turėtų sudaryti palankias sąlygas pilnaverčiam vaikų ugdymui. Vaikai, augantys įvairiose šeimose, nepaisant šeimos dydžio, sudėties, tipo, ekonominio apsirūpinimo, statuso visuomenėje turi turėti lygias ugdymo galimybes ir ateities perspektyvas (igyti norimą išsimokslinimą, naudotis sveikatos apsaugos paslaugomis, saugiai jaustis visuomenėje ir pan.). Viena iš prielaidų tam pasiekti yra sąlygų sudarymas tėvų (motinos ir tėvo) šeiminių funkcijų ir profesinio užimtumo derinimui. Vyriausybės ir visuomenės pastangos, sudarant palankias sąlygas vaikų ugdymui, turi derintis su tėvų (tėvo ir motinos) visokeriopa atsakomybe už vaikų priežiūrą, ugdymą, švietimą, jų siekį užtikrinti autonomišką ir savarankišką šeimos funkcionavimą. Tėvai, suprasdami savo pareigą ugdyti vaikus, turi sąmoningai ir atsakingai apsispręsti dėl vaikų skaičiaus šeimoje ir jų gimimo laiko. Vyriausybė ir visos su tuo susijusios vyriausybi-

¹ Šiame skyriuje pateikiamos pagrindinės idėjos, kurios buvo išsakytos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pavedimu 2000 m. rengtoje *Vaikus auginančių šeimų rėmimo programoje*. Formuluojuojant šios programos tikslus, principus, pagrindinių veiklos krypčių struktūrą dalyvavo: *V.Stankūnienė, V.Eidukienė, B.Gruševskis, A.Karčiauskienė, A.Mikalaukaitė.*

nės ir nevyriausybines institucijas savo veikla remdamos šeimą turi atsižvelgti į nepalankius demografinius šalies pokyčius, prasidėjusią ir sparčiai progresuojančią depopuliaciją, o kartu ir gyventojų senėjimą bei su tuo artimiausioje perspektyvoje susijusį visuomenės apkrovimą pagyvenusiais išlaikytiniais žmonėmis. Reikia siekti ne tik užtikrinti vaikų ugdymo sąlygų kokybę, bet ir skatinti šeimoms auginti tiek vaikų, kad būtų užtikrinta kartu kaita ir demografinės būsenos stabilumas. Tačiau šeimoms remimo programose Vyriausybė turi atsižvelgti į realias šalies galimybes remiant šeimoms bei išvengti probleminių šeimų, neatliekančių vaikų ugdymo funkcijų, plitimo skatinimo. Atsižvelgiant į pagrindines Vyriausybės ir visų, su vaikų ugdymu susijusių institucijų bei šeimų pareigas dėl pilnaverčio vaikų ugdymo užtikrinimo, pagrindiniai *Vaikus auginančių šeimų remimo programos tikslai* būtų šie:

1. Sudaryti lygias ugdymo galimybes vaikams, augantiems įvairiose šeimose.
2. Sudaryti palankias sąlygas tėvų (motinos ir tėvo) šeiminių funkcijų ir profesinės veiklos derinimui.
3. Didinti tėvų (tėvo ir motinos) atsakomybę už šeimoms funkcijų, susietų su vaikų ugdymu, vykdymą.
4. Skatinti šeimoms, užtikrinančioms kartu kaitą, įsigalėjimą.

Principai. Atsižvelgiant į įvairių šalių patyrimą vykdant paramą šeimoms, auginančioms vaikus, tarptautinių dokumentų rekomendacijas, pastarųjų metų paramos šeimai politikos vykdymo mūsų šalyje pamokas, šalies etnokultūrinės tradicijas ir realias šiuolaikinio periodo ir artimiausios ateities ekonomines bei socialines sąlygas, numatoma, kad *Vaikus auginančių šeimų remimo programa* turėtų vadovautis pamatiniais ir specifiniais veiklos principais.

Pagrindiniai iš jų išreiškia Vyriausybės veiklos nuostatas dėl paramos šeimai, auginančiai vaikus, kurios visų pirma pasireiškia sąlygų šeimų ekonominiam ir socialiniam saugumui ir savarankiškumui sudarymu, į pirmą vietą iškeliant šeiminių pareigų ir profesinės veiklos derinimo galimybių sukūrimą. Principuose taip pat akcentuojamas būtinumas kurti aplinką, kuri skatintų pačių tėvų atsakomybę už savo šeimos ekonominį gyvybingumą ir vaikų ugdymą, vyrų ir moterų vienodas pareigas ir atsakomybę už vaikų gerovę. Principuose išpažįstamos nuostatos dėl šeimos formų įvairovės pripažinimo ir jų rėmimo. Pabrėžiamas būtinumas realiai vertinti šalies galimybes ir su jomis derinti paramos šeimai priemonių sistemą bei mastus. Be to, akcentuojamas būtinumas šeimos problemas spręsti kompleksiskai.

Pagrindiniai **principai**, kurie suformuluoti *Vaikus auginančių šeimų rėmimo* programos metmenyse, yra šie:

1. Šeimų socialinio saugumo užtikrinimas.
2. Sąlygų, leidžiančių moterims ir vyrams derinti šeimos pareigas ir profesinę veiklą, užtikrinimas.
3. Tėvų atsakomybės už vaikų ugdymą stiprinimas.
4. Sąlygų, užtikrinančių tėvo ir motinos vienodas pareigas ir atsakomybę už vaikų ugdymą, sudarymas.
5. Šeimų aktyvumo ir savarankiškumo, sprendžiant susidariusias problemas, skatinimas.
6. Šeimų įvairovės bei specifinių poreikių vertinimas.
7. Socialiai silpnų ir probleminių šeimų plitimo mažinimas.
8. Vaiko teisių šeimoje užtikrinimas.
9. Priemonių pagrįstumas ir tikslingumas, atsižvelgiant į konkretaus laiko problemas ir galimybes.

10. Vaikus auginančių šeimų remimo kompleksškumo užtikrinimas.

Veiklos kryptys. Vertinant tai, kad *Vaikus auginančių šeimų remimo programa* yra tik dalis socialinės ir net paramos šeimai politikos (taip, kaip ji suprantama tarptautiniu lygmeniu – kitų šalių praktikoje ir tarptautiniuose dokumentuose) bei atsižvelgiant į ribotas šalies galimybes kompleksškai ir įvairiausiai įgyvendinti teigiamą kitų šalių patyrimą šioje srityje bei tarptautiniuose dokumentuose išsakytas rekomendacinio pobūdžio idėjas, ši programa apsiriboja gyvybiškai svarbiausiomis veiklos kryptimis, kurios bent jau sudarytų pagrindą tolimesniems žingsniams, plėtojant paramą šeimai, o paramos šeimai plėtrai suteiktų konceptualumo, nuoseklumo ir kompleksškumo.

Atsižvelgiant į tai, kad visuose pastarojo meto tarptautiniuose dokumentuose paramos šeimai klausimais buvo akcentuotas gyventojų raidos, šeimos būklės ir ekonominės bei socialinės aplinkos tarpusavio priklausomybė, svarbiausia paramos šeimai kryptimi yra išskirta *Šeimos gyvybingumo ekonominių pagrindų* sukūrimas, kuris yra pagrindas pilnaverčiam šeimos egzistavimui, jos funkcijų realizavimui, vaikų ir tėvų gyvenimo pilnatvei. Įvertinant mūsų šalies specifinę realybę, kurios ekonominės, socialinės, etnokultūrinės sąlygos yra betarpiškai susijusios tiek su paveldėta, tiek ir pastaraisiais ekonominio nestabilumo ir kardinalių reorganizacijų metais susidariusia šeimų gyvenimo aplinka, tai lemia kertinius paramos šeimai, auginančiai vaikus, krypties elementus. Jie pirmiausia pasireiškia užimtumo bei apsirūpinimo būstu įstatyminių, organizacinių ir ekonominių sąlygų sudarymu, mokesčių ir pašalpų sistemos sutvarkymu bei sukūrimu aplinkos, kuri skatintų individo ir šeimos aktyvumą, susidūrus su konkrečiomis

problemomis, ir kartu silpnintų iš komandinės ūkininkavimo sistemos paveldėtas išlaikytinių nuostatas.

Sparčiai kintanti aplinka, pažeidžianti šeimos ir vaikų visokeriopą saugumą, daugėjantis beglobių, apleistų, atsidūrusių socialinėje atskirtyje vaikų skaičius sąlygoja tai, kad *Vaiko saugumo* kryptis šioje programoje yra viena iš svarbiausių.

Naujos vaikų ugdymo ir mokymo sąlygos, kintančios orientacijos dėl mažamečių vaikų priežiūros, o kartu ir tarptautinis patyrimas, liudijantis apie svarbią ikimokyklinio amžiaus vaikų institucijų vietą šeimos gyvenime ir vaikų ugdyme bei tarptautinių dokumentų formuojamos nuostatos dėl šios vaikų priežiūros paslaugų svarbos šeimos gyvenime bei tėvų gyvenimo pilnatvės derinant šeimines ir profesines pareigas patvirtina tai, kad šių klausimų sprendimui Lietuvoje reikia suteikti konceptualų pagrindą, kuris leistų atsisakyti eklektinių, neretai neprofesionalių orientacijų ir veiksmų šioje srityje. Todėl *Vaikų ugdymo* problemų sprendimo dalis išskirta atskira veiksmų kryptimi.

Atskira programos veiksmų kryptimi išskirtos ir *Šeimos sveikatos ir šeimos planavimo* problemos. Šioms problemoms Lietuvoje skiriamas nepelnytai mažas dėmesys. Lietuvai, kaip ir kitoms šalims, pereinančiomis iš komandinės į rinkos ekonomiką, visiškai tinka anksčiau aptartuose tarptautiniuose dokumentuose gyventojų raidos klausimais išsakyti apibendrinimai apie tai, kad šeimos planavimo srityje šios šalys dar labai atsilieka ir kad jose dar dažnai vietoje modernių kontraceptinių priemonių gimstamumo reguliavimui naudojamosi abortais. Tai yra viena iš nepatenkinamos reprodukcinės sveikatos priežasčių, motinų ir kūdikių mirtingumo aukštesnių rodiklių nei išsivysčiusiose šalyse.

Tad siekiant spręsti opiausias šeimos, auginančios vaikus, problemas, *Vaikus auginančių šeimų rėmimo programos* struktūra būtų tokia:

1. Šeimos gyvybingumo ekonominiai pagrindai:
 - 1.1. Užimtumas.
 - 1.2. Būstas.
 - 1.3. Mokesčiai.
 - 1.4. Pašalpos, lengvatos (įvairios kompensacijos, parama natūra ir kt.).
2. Vaiko saugumas.
3. Vaikų ugdymas.
4. Šeimos sveikata ir šeimos planavimas.